

Вікторія В. Готра

УМОВИ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті досліджено стан фінансово-кредитного забезпечення аграрного сектору, визначено джерела його фінансування, виявлено основні проблеми, що стримують інноваційний розвиток аграрної сфери, та запропоновано напрямки вдосконалення фінансово-кредитного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки.

Ключові слова: інноваційний розвиток; аграрний сектор; державна фінансова підтримка; кредитування.

Літ. 17.

Виктория В. Готра

УСЛОВИЯ И НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ФИНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

В статье исследовано состояние финансово-кредитного обеспечения аграрного сектора, определены источники его финансирования, выявлены основные проблемы, сдерживающие инновационное развитие аграрной сферы, и предложены направления совершенствования финансово-кредитного обеспечения инновационного развития аграрного сектора экономики.

Ключевые слова: инновационное развитие; аграрный сектор; государственная финансовая поддержка; кредитование.

Viktoriya V. Hotra¹

CONDITIONS AND DIRECTIONS FOR IMPROVEMENT OF FINANCIAL AND CREDIT PROVISION OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

The article explores the state of financial and credit provision for agricultural enterprises and the sources of their financing, identifies the main problems that hinder the innovative development of agricultural sector and suggests the directions for improvement of financial and credit provision for innovative development of the agricultural sector.

Keywords: innovative development; agriculture; public financial support; crediting.

Постановка проблеми. Аграрна сфера економіки є одним з найважливіших елементів економічної системи України, що визначає місце національної економіки в міжнародному поділі праці та формує динаміку її конкурентоспроможності, яка в умовах сьогодення напряму залежить від наявного інноваційного потенціалу та ефективності його використання. Забезпечення інноваційного розвитку, гарантування продовольчої безпеки держави та збалансованість її продовольчого ринку, нарощування експортного потенціалу АПК, ефективне функціонування та збільшення виробництва продовольчих товарів значною мірою залежить від належного фінансового та кредитного забезпечення аграрного сектору країни.

¹ National Academy of Management, Kyiv, Ukraine.

На сьогоднішній день фінансово-економічний стан аграрного сектору і рівень його розвитку в умовах ринкових перетворень та кризових явищ зазнав значної руйнації. Це зумовлює необхідність проведення державою активної політики із забезпечення фінансової стабілізації аграрних підприємств та підтримки їх на шляху до інноваційного розвитку.

В агропромисловій сфері гостро постає проблема необхідності оновлення основних фондів, де їх знос сягає 80%, а в окремих агроформуваннях навіть перевищує цей показник. Також відчувається нестача сільськогосподарської техніки, що вимагає значних додаткових довгострокових фінансових ресурсів із застосуванням нетрадиційних форм і схем кредитування підприємств агропромислового комплексу. Вітчизняному сільському господарству необхідна не просто нова техніка, а така комплексна матеріально-технічна база, яка дасть змогу в декілька разів підвищити продуктивність праці та мінімізувати затрати на одиницю продукції. Та, окрім майбутнього урожаю, запропонувати в заставу аграріям здебільшого немає чого. Банки не охоче погоджуються на таку заставу, враховуючи, що є велика ймовірність дії факторів, які можуть негативно вплинути на врожай. Інноваційний розвиток аграрного сектору України має відбуватись на зразок північно-західних європейських країн, де агропідприємства зацікавлені у впровадженні наукових новинок, держава ефективно підтримує АПК за рахунок невисоких податків та підтримки некоорумпованого бізнес-середовища, що сприяє залученню інвестицій. Основною проблемою кредитування підприємницьких структур в АПК в ринкових умовах є недоступність кредитних ресурсів через високі процентні ставки, а збиткова діяльність підприємств АПК не дозволяє їм повернути отримані позикові кошти. Наразі перспективи формування нової системи кредитування агропромислового підприємництва, адекватної сучасним вимогам та умовам інноваційної економіки з певною часткою державного регулювання, практично і теоретично не опрацьовані і не мають чіткої цілеспрямованості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідними вітчизняними та зарубіжними вченими і фахівцями проведено дослідження, присвячені вивченню доцільності державної підтримки сільськогосподарських підприємств, впливу бюджетного фінансування на розвиток сільських територій, механізмам залучення інвестицій в АПК, впливу методів стимулювання на розвиток інноваційної діяльності, та джерелам фінансування аграрних підприємств. Розв'язання цих проблем відображено в працях М. Гейця [4], О. Дація [6], М.Й. Маліка [8], П.Т. Саблука [12], Б. Санто [13], В.Б. Смолінського [14], Л. Федулової [15; 16], О. Шубравської [17].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Відзначимо, що для вітчизняної економічної науки характерний значний доробок з вказаної проблематики. У наукових працях відомих вчених економістів М.Й. Маліка [8], П.Т. Саблука [12] обґрунтовується механізм нормативно-правового забезпечення та організації здійснення та управління процесами оподаткування, страхування, кредитування агропромислового виробництва. Проте проблеми та тенденції фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва, які враховували би специфіку джерел фінансування та кредитування та сприяли інноваційному розвитку аграрного підприємництва та його ресурсних потреб,

висвітлені недостатньо, що відкриває перспективи для подальшого вивчення даної проблематики.

Мета дослідження. Дослідження стану забезпеченості фінансово-кредитними ресурсами аграрних підприємств, виявлення основних проблем та причин неефективного функціонування фінансових ринків та визначення напрямків вдосконалення фінансово-кредитного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки.

Основні результати дослідження. Агропромисловий комплекс, зокрема сільське господарство, найбільше потребує фінансової підтримки та фінансового захисту, що визначається специфічними умовами його функціонування, соціально-економічною значимістю аграрної сфери та низкою інших об'єктивних факторів. Однією з головних причин низької інноваційної активності вітчизняних аграрних підприємств є брак фінансових ресурсів. Хоча слід визнати, що навіть наявні ресурси у прибуткових підприємств використовуються не завжди ефективно та не охоче спрямовуються на інноваційну діяльність.

Важлива роль при вирішенні цих проблем належить державі. Оскільки однією з головних її функцій на сучасному етапі є створення економічного середовища, яке б сприяло інноваційному розвитку, необхідне застосування відповідних економічних методів впливу. До них належать: державні кредити, формування цін через систему доплат, державне замовлення, пільги щодо оподаткування, фінансова допомога. Дані методи спрямовані на максимальний захист національного товаровиробника, підтримку його конкурентноспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках. Метою державної фінансової підтримки розвитку АПК є: забезпечення достатніх рівнів доходності та досягнення нормативного рівня прибутковості виробничої діяльності аграрних підприємств усіх форм власності, поліпшення еквівалентності обміну з промисловими галузями, а також покращення фінансової стійкості та фінансового стану підприємств та організацій АПК [1, 20].

До основних джерел фінансування підприємств аграрного сектору економіки традиційно відносять: державне фінансування; власні фінансові ресурси підприємств; кредитні ресурси та інвестиції. Основними формами прямої державної фінансової підтримки є: пряме фінансування; бюджетні інвестиції; субсидії; дотації; субвенції; державні кредити; система позичок; державне замовлення; пільги з оподаткування; фінансова допомога; державні фонди; регіональні позабюджетні фонди. Однак на сьогоднішній день одним з основних джерел фінансування сільськогосподарського виробництва залишаються власні кошти підприємств. До них відносяться нерозподілений прибуток та амортизаційні відрахування. Але для нормального відтворення основних засобів рівень амортизаційних відрахувань, який закладається в собівартості продукції, є недостатнім.

Світова практика свідчить, що система кредитування сільськогосподарських товаровиробників повинна поєднувати державну підтримку, специфічні механізми захисту банківських позичок, обслуговувати їх різними фінансовими посередниками, в першу чергу, кооперативними та приватними банками, які суттєво відрізняються функціями, умовами надання кредитів, механізма-

ми розподілу прибутків, засадами управління тощо. Запровадження випробуваних світовим досвідом прогресивних моделей банківського обслуговування повинне стати одним з основних пріоритетів державної аграрної політики.

Попит вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників на фінансові та кредитні ресурси не задовольняється повною мірою. Основна причина — непомірно висока плата за користування кредитами, що при нинішньому рівні рентабельності робить залучення кредитів збитковим. З одного боку, сільськогосподарські підприємства відчувають дефіцит обігових коштів, мають значну кредиторську і дебіторську заборгованість, поставлені в невідгідні умови кредитування. З іншого, не мають гарантій повернення можливих кредитів, характеризуються збитковістю та слабкою фінансовою стійкістю [7, 3].

У пріоритетному секторі національної економіки майже не проводиться робота із забезпечення вітчизняних або іноземних фахівців інформацією про потребу в коштах господарств та регіонів, про види кредитів, які їм необхідні, та реальні строки повернення цих кредитів, виходячи з виробничого потенціалу підприємств і регіонів, прогнозу цін на продукцію, що вони виробляють, можливостей збуту цієї продукції. До речі, такий аналіз допоміг би зорієнтуватися в економічній ситуації не тільки банкам, а й самим сільськогосподарським підприємствам [9, 42].

Фінансування діяльності підприємств агропромислового сектору здійснюється з урахуванням специфіки функціонування цієї галузі, яка визначається: сезонністю виробництва; тривалим періодом відтворення основних засобів; наявністю значного часового інтервалу між періодами здійснення витрат та отримання кінцевих результатів; безперервністю виробничих процесів; використанням в якості засобів та предметів праці живих організмів, які підпорядковані у першу чергу біологічним законам відтворення; залежністю результатів діяльності підприємств та відповідно джерел фінансування від впливу природно-кліматичних умов; необхідністю кредитного забезпечення операційної діяльності та подальшого успішного розвитку суб'єктів господарювання як наслідку впливу попередньо зазначених факторів [5, 89].

Серед основних проблем фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств можна виділити: зменшення обсягів державної підтримки сільського господарства; недоступність кредитних ресурсів через високі відсоткові ставки та відсутність заставного майна; відсутність надійних гарантій повернення інвестицій та кредитів через збитковість підприємств; відсутність механізму швидкого і надійного доведення державних фінансових ресурсів до аграрних підприємств; відсутність глибокого та надійного контролю з боку державних структур за цільовим використанням коштів за призначенням [11, 99].

Необхідність державного фінансування зумовлена не тільки специфікою галузі сільського господарства, а й низкою особливостей, притаманних вітчизняним підприємствам цієї сфери. Серед них, зокрема, такі: зниження купівельної спроможності населення, що обмежує можливості підняття цін на сільськогосподарську продукцію; відставання України від розвинутих країн за рівнем науково-технічного прогресу, передових технологій тощо; потреба в інвестиціях для підтримки родючості ґрунту; низькі рівні розвитку інфра-

структури сільської місцевості; розрив сталих економічних і технологічних зв'язків між різними сферами агропромислового комплексу [3, 21].

Сьогодні фінансові потреби сільських територій України з високою пито-мою вагою дрібних та малозабезпечених домогосподарств залишаються неза-доволеними. Вчені ідентифікують три основні причини неефективного функ-ціонування фінансових ринків: високі коваріантні ризики, недосконала інформація і транзакційні витрати [2, 206].

Адекватними інструментами зменшення фінансового ризику можуть стати: застава, страхування, ф'ючерси, а також розробка механізмів виконан-ня контрактів, наприклад, контрактів щодо спільної відповідальності або групових кредитів.

Друга основна причина недостатнього розвитку фінансового ринку поля-гає в недосконалій або асиметричній інформації. Інформація є життєво важ-ливою при оцінці та управлінні ризиком. Якісна інформація в деяких випад-ках може виконувати роль застави та попереджувати моральний ризик. У сіль-ському середовищі практично відсутня формальна кредитна історія, ведення реєстрів, а також гетерогенність умов виробництва. Ці фактори ускладнюють оцінку кредитоспроможності і моніторинг позик або страхування.

Третя ключова причина – це високі транзакційні витрати, які залежать від особливостей фізичного та інституційного середовища. Сільські території характеризуються високими рівнями бідності, просторовою розосереджені-стю, сезонністю доходів, слабкою системою виконання контрактів, незадо-вільною інфраструктурою, а також низьким рівнем освіти. Ці чинники збіль-шують транзакційні витрати для посередників та клієнтів.

Вкрай обмежені бюджетні кошти в нашій країні доцільно спрямувати виключно на ключові заходи з підтримки розвитку сільського господарства і підприємництва в сільській місцевості, а саме: наукові дослідження, зокрема в галузях елітного насінництва і племінного тваринництва; проведення техно-логічних ярмарок; здійснення інвестицій, які впливають на зниження затрат, поліпшення якості робіт і продукції; розвиток інфраструктури сіл і сільсько-господарських ринків; освіту і професійне навчання, перепідготовку землеро-бів на несільськогосподарські професії; здійснення державних замовлень [10, 78].

Враховуючи кризову ситуацію в агропромисловому комплексі, доцільно запровадити мораторій на всі прямі податки і податкові платежі, які спла-чуються сільськогосподарськими товаровиробниками. За період мораторію необхідно розробити і апробувати систему оподаткування для сільськогоспо-дарських товаровиробників, яка б, з одного боку, максимально врахувала спе-цифіку сільськогосподарського виробництва, а з другого – була складовою загальнодержавної системи оподаткування.

Таким чином, до основних напрямків вдосконалення фінансово-кредит-ного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки слід віднести:

- підвищення дієвості та ефективності державної підтримки галузі;
- створення пайового інноваційного фонду АПК за участю як державних коштів, так і внесків приватних підприємств;

- залучення інвестицій в інноваційну інфраструктуру АПК регіону, яке супроводжується податковими пільгами;
- якісний розвиток фінансової інфраструктури аграрного сектору (створення системи кооперативних банків, розвиток кредитних спілок, лізингових, страхових та інвестиційних компаній, функціонування потужних аграрних бірж, розвиток ринку цінних паперів тощо);
- виділення певного щорічного проценту коштів із дохідної частини бюджетів регіональних рівнів, який буде спрямовано на інноваційний розвиток АПК;
- подальший розвиток страхування майна, фінансових та підприємницьких ризиків в аграрному секторі;
- вдосконалення системи кредитування підприємств АПК (застосування пільгового кредитування, зниження ставок за кредитами, збільшення частки довгострокових позик, розвиток іпотечного та лізингового кредитування, створення селянських кооперативних банків за рахунок внесків сільськогосподарських виробників та довготермінових безвідсоткових позик держави тощо);
- оптимізація та стабільність оподаткування підприємств АПК;
- розвиток фінансового аграрного консалтингу;
- відновлення та стимулювання інвестиційного процесу в АПК.

Висновки. Таким чином, макроекономічна стабільність і послідовність у політиці є необхідними умовами формування ефективних і конкурентних сільських фінансових ринків. Високий рівень інфляції, нестабільний обмінний курс, дефіцит державного бюджету негативно впливають на функціонування фінансового ринку. Ключова роль у формуванні ефективного фінансового забезпечення інноваційного розвитку агропромислового комплексу України належить державі, однією з головних функцій якої є оптимальне поєднання державного регулювання аграрного сектору із механізмами вільного ринку. При цьому слід обережно застосовувати заходи прямого втручання в ринок, що довели свою низьку ефективність, надаючи перевагу заходам, що сприятимуть інноваційному розвитку та підвищенню фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств.

1. *Андрійчук В.Г.* Економіка аграрних підприємств. – К.: ІЗМН, 2005. – 624 с.
2. *Благодатний А.В., Мармуль Л.О.* Фінансово-кредитне забезпечення розвитку підприємства в АПК України // Матеріали III-х зборів Всеукраїнського конгресу «Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті». – К.: ІАЕ УААН, 2011. – С. 204–209.
3. *Бондарук Т.Г.* Вплив бюджетного фінансування на розвиток сільськогосподарського виробництва // Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету. – 2009. – №37. – С. 17–21.
4. *Гець В.М.* Перспективи аграрних трансформацій та їх вплив на розвиток подій в економіці України // Економіка АПК. – 2006. – №7. – С. 11–14.
5. *Гривківська О.В.* Джерела фінансування підприємств аграрного сектора економіки // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наук. праць. – 2004. – Вип. 4. – С. 89–92.
6. *Дацій О.І.* Фінансове забезпечення інновацій в агропромисловому комплексі України // Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку. – 2011. – №1. – С. 65–76.
7. *Іванько А.В.* Регулювання сільськогосподарського виробництва регіону: Автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.07.07 – Економіка сільського господарства і АПК. – К., 2010. – 24 с.

8. *Малік М.Й.* Про державне регулювання розвитку сільських територій // Економіка АПК.– 2008.– №2. – С. 156.
9. *Палькевич Ю.С.* Аналіз та шляхи вдосконалення фінансово-кредитних відносин в АПК // Науковий вісник НАУ.– 2009.– Вип. 18. – С. 40–43.
10. *Панасюк Б.Я., Ярошенко Ф.О.* Фінансове забезпечення розвитку агропромислового комплексу // Стратегія економічного розвитку України.– 2003.– Вип. 14. – С. 71–79.
11. *Перико Л.О.* До питання створення механізму фінансового забезпечення діяльності підприємств // Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету.– 2004.– №37. – С. 99–103.
12. *Саблук П.* Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України // Економіка України.– 2008.– №12. – С. 4–18.
13. *Санто Б.* Инновация как средство экономического развития / Пер. с венг.; Под ред. Б.В. Сазонова. – М.: Прогресс, 1990. – 325 с.
14. *Смолінський В.Б.* Проблеми державного регулювання інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки // Науковий вісник НЛТУ України.– 2011.– Вип. 21.2. – С. 286–290.
15. *Федулова Л.І.* Концептуальна модель інноваційної стратегії України // Економіка і прогнозування.– 2012.– №1. – С. 87–100.
16. *Федулова Л.І.* Тенденції розвитку інноваційної політики та її вплив на економічне зростання // Економіка і прогнозування.– 2011.– №2. – С. 63–81.
17. *Шубравська О.* Інноваційний розвиток аграрного сектора економіки України: теоретико-методологічний аспект // Економіка України.– 2012.– №1. – С. 27–35.

Стаття надійшла до редакції 5.02.2015.